

ANDRÁSSY GYULA GRÓF

A JÖVŐ KÜLPOLITIKÁJA

ELÓADTA AZ ORSZÁGOS
SZÉCHENYI SZÖVETSÉGBEN
1920. ÉVI ÁPRILIS HÓ 14-ÉN

A T Á L T O S K I A D Á S A

455. Apostol-nyomda r.-t. Budapest, VIII., Horánszky-u. 18.

Azt az alkalmat, melyet meghívásuk nyújt, hogy a magyar ifjúsághoz, a jövő Magyarországnak képviselőjéhez szóljak, arra akarom felhasználni, hogy legfontosabb kötelességeik és feladataik egyikéről fejtssem ki nézeteimet. Nemzetünknek csak akkor lesz a jövője biztosítva, ha a népek családjának független, becsült tagjává válik és az idegen nemzetek körében rokonszenvet, bizalmat tud szerezni. S e munkában nagy feladat vár Önökre a jelenben, de még nagyobb vár a jövőben: Önökre, akik már ma számottevő tényezői a magyar társadalomnak, akik később irányító szerepre lesznek hivatva.

Legyünk mindenekelőtt tisztában azzal a ténnyel, hogy ha a civilizált nemzetek rokonszenvét meg akarjuk szerezni, a magyar nemzet belső életének olyannak kell lennie, hogy az elismerést kiérdemelje. Azonban ez sem elég. Nem elég olyanok lennünk, hogy kiérdemeljük a köztiszteletet, hanem e tulajdonságainkat el kell ismertetni tudnunk, meg kell magunkat szerettetni s meg kell tudni küzdeni azon hazugságokkal, rágalmakkal és azon ellenséges törekvésekkel, melyek azon dolgoznak, hogy befeketítsenek.

A legelső teendő e feladat megoldásánál is, úgy mint mindig, amikor haladásról van szó, abban áll, hogy tökéletesítsük önmagunkat, fejlesszük ki,

erősítsük nemzetünk jó tulajdonságait. Erősítsük meg azt, ami nemes és erős benne és szorítsuk hátra azt, ami rossz. Ápoljuk mindenekelőtt a hazaszeretetet, az altruizmust s irtsuk ki azt a csunya oppor-
tunizmust, mely, sajnos, lelkeinkben elharapódzott, irtózatossá sok kárt tett és amelynek tulajdonítom nagy részben azt a szerencsétlenséget és szégyent, hogy az utóbbi időben Magyarország minden komoly ellenállási kísérlet nélkül a legveszedelmesebb experimantumok útvesztőibe kerülhetett.

Mikor az opportunizmus veszélyére hívom fel az ifjuság figyelmét, azt állítom oda mint legfőbb bűneink egyikét, nem értem ez alatt azt, hogy a politika köréből zárjuk ki az alkalmazkodást a létező hatalmi viszonyokhoz, hogy a politikában ne keressük a hasznot és ne kerüljük a kárt, nem azt sürgetem, hogy ugynevezett elvhüségből fejfel előre nekirontsunk a falaknak, amelyek keményebbek koponyáinknál, — hanem azt értem alatta, hogy ne engedjük az egyéni opportunizmust, az egoizmust, az egyéni alkalmazkodást felülkerekedni a közérdek fölé.

A nemzet érdekében opportunistáknak lenni egyenesen kötelesség, de opportunitási számításaink tárgyai sohasem legyünk mi magunk. Irtssuk ki azt a szokást, hogy a politikai állásfoglalásoknál első-sorban arra gondolunk, hogy mikép tudunk magunk érvényesülni, mi használ nekünk, mi jár kevesebb küzdelemmel, kockázattal számunkra, mi biztosít kevesebb áldozattal több hasznot önmagunknak.

Sokszor láttam a közéletben, hogy épp azok, akik nemzetüknél minden kompromisszumot elítélnék, akik a nemzettől a török-szakad politikát követelik, a vasgyuró álláspontjára helyezkednek, mikor ez népszerű és ez látszik a hatalomhoz vezetni, — saját érdekeik védelmében a legügyesebben tudnak tranzigálni. Gyakran tapasztaltam, hogy akik az elvi politika szükségét hirdetik másoknak, maguk nagyon szaporán és könnyen cserélik az elveket az opportunizmus igényei szerint.

Nagybeteg nemzetünk elvárhatja tőlünk, hogy minden mellétekintet nélkül neki éljünk. Érette késsen kell lennünk mindent feláldozni. Kétszeresen megvetendő, aki ma önző tud lenni, aki még mainapság is saját kicsinyes érdekeire tud gondolni. S ezen rendkívüli kötelességteljesítés ideje hosszú lesz, ki fog terjedni az Önök egész életére. Csak hosszú, néhány generáció komoly, önzetlen, ernyedetlen munkája lesz képes a ma jóformán halálos betegségből lábadozó nemzetnek ősi erejét visszaadni s addig a szokottnál is nagyobb áldozatkészség lesz elementáris kötelessége a magyar társadalomnak.

A világ csak azokat a nemzeteket becsüli, melyek önmagukat megbecsülik, melyeknél a közszellem erős és háttérbe tudja szorítani a széjjel-huzást, az egoizmust, a partikularizmust. Erősítsük meg önmagunkban a nemes közszellem uralmát és tereljük az egész intelligens magyar társadalom

figyelmét a közdolgozókra, a politikára. A közelmúlt irtozatos tapasztalatai bizonyitják, hogy a politikát nem szabad az egyéni érvényesülés terének, egy olyan arénának tekinteni, melyben az osztályok, a pártok és egyesek siker után törtetnek, melyben az egyéni ambíciók kiseded játékaikat büntetlenül folytathatják, mert a politika minden hibája, minden bal-lépése végzetes a nemzet és minden egyes sor-sára. A politikával való foglalkozás szent kötelesség-teljesítés, melyre készülni kell, melyben csak a jel-lemes és lelkiismeretes, komoly tudású egyénekre szabad hallgatni, olyan kötelességteljesítés, melyben a nemzet színe-javának részt kell venni, melyből a jobbaknak félrevonulni semmi körülmények között nem szabad.

Minden átmenet nélkül ugrottunk át a leg-messzebbmenő demokráciába, ami nagy rázkódtatá-sok és veszélyek nélkül soha és seholsem történt meg. Hasonló ugrásoknál rendszeren azt tapasztaljuk, hogy a műveltebb, finomabb lelkületű elemek fél-revonulnak és a tért a durvább, az erőszakosabb elemeknek engedik át. Ezt azonban nekünk nem szabad megtennünk. Ha más nemzeteknél nagy megpróbáltatásokat, nagy szenvedéseket okozhat az a tény, hogy egyszerre teljesen kicserélődnek a nemzet irányítói és hogy egyszerre a gyakorlottabb, műveltebb elemektől a vezetést az alacsonyabb nivón álló társadalmi rétegek veszik át: nálunk ennek következményei még sokkal végzetesebbek

lehetnek; mi tönkremehetünk és teljesen elpusztulhatunk, ha most, ily gyenge állapotban, ennyi megpróbáltatás után új experimentumok és új hibák történnének.

De legyen elég erről a témáról, nem akarok erkölcsi megújulásunkról részletesebben beszélni, elég volt rámutatni a fontosságára és azt az Önök szívébe véetni, hogy nemzeti jövőnk legbiztosabb talpköve, az Önök sikerének legfőbb garanciája saját szellemi és jellemi értékük fejlesztése és hogy csak akkor fognak nagy, nehéz és szent hivatásuknak eleget tenni, ha tiszta és erős jellemet szorgalommal és tudással fognak összekapcsolni tudni. Ne usszanak az árral azért, mert ez kényelmesebb, hanem kövessék mindig egyéni meggyőződésüket. Ne hajhásszák a könnyű sikereket és ne felejtsek el, hogy fáradság, munka s igazi iparkodás nélkül eredményt senki sem érhet el, a legnagyobb tehetség sem.

Most inkább a feladat politikai részéről kívánok beszélni, mint erkölcsi előfeltételeiről. Ha azt akarjuk, hogy a világ megértsen, hogy a világ rokonszenvvel forduljon felénk- és azon segélyben részesítsen, amelyre ma minden állam rászorul, — mert ha meg akarjuk az európai kultúrát a csódtól menteni, elkerülhetetlen, hogy a közel jövőben az összes civilizált nemzetek bizonyos határig legalább egymást istápolják, egymáson segítsenek, összeműködjenek, — akkor nekünk azon kell lennünk, hogy

nagy irányokban parallel haladjunk a világrámlatokkal, ne kerüljünk szembe a kor szellemével.

A korát megelőzni akaró eltörés, vagy az elmulthoz ragaszkodó reakció egyaránt veszélyes a nemzetre nézve, egyaránt gyengíthet és izolálhat. A legkedvezőbb a nemzetre nézve, ha korával tud haladni és nem lesz experimentumok áldozatává, de nem zárkózik el a szükséges újításoktól és reformoktól sem.

Tudom, hogy sokan ezzel szemben azt hangoztatják, hogy saját fejlődésünk törvényeit csak önmagunkból meríthetjük, hogy a nemzet csak önmagára, saját génuszára hallgathat, hogy az önállóságban és a teljes szellemi függetlenségben rejlik az erő; csak az őszinte, autokton műveltség értékes, mások majmolása visszatetsző és meddő munka, hogy barátaink úgy sincsenek és a nehéz órákban csak saját erőnkre számíthatunk.

Ez abszolút igaz, de ezen igazságok kiegészítésre szorulnak. Legyünk mindenekfelett és mindenekelőtt őszinték önmagunkkal szemben is. Ne keressük ambíciókat abban, hogy rossz kiadású franciák, angolok, vagy németek legyünk, hanem mindig csak az legyen vágyódásunk, hogy a bennünk rejlő értéket, a magyar típust nemesítsük és tökéletesítsük. Legyünk büszkék faji sajátosságainkra, magyarságunkra. Tartsuk fenn önérzetünket és méltóságunkat, sohasem volt ez olyan szent kötelességünk, mint most. A szerencsétlenség ne törjön le, ellenkezőleg adjon

uj erélyt, bátorságot és elszántságot. Csak lelkünk büszke szárnyalása akadályozhatja meg, hogy elmerüljünk abban az iszapban, melybe a szerencsétlen események löktek. Ez az önérzet azonban ne tegyen vakká saját hibáink iránt, ne nyilvánuljon kérkedésben, hengegésben, ami valóban nem illik mai helyzetünkhöz; önérzetünk a nyugodt, férfias büszkeségben jusson kifejezésre, mely tudja, hogy gyenge, hogy gyengeségének következményeit viselnie kell, de nem tűri a lenézést, nem tűri a megvetést, nem alázkodik, s a szerencsétlenségben is tiszteletet követel. Sok hibáinkért ne veszítsük el bátorságunkat és gondoljunk mindig arra, hogy az a nemzet, mely óriási tulerők ellen ezer évig fenn tudta magát tartani és amellet tiszteletreméltó kulturát tudott létesíteni, nem nélkülözhet nagy tulajdonságokat és hogy az ilyen nemzetnek nem szabad magát feladnia, hogy kötelessége, ha szégyenli is hibáit, saját énjéhez, saját génuszához hű maradni.

Csak arra figyeljünk, hogy az, amire belső ösztönünk, tradicióink, vérünk szólít, azt valósítsuk meg akként, hogy ezzel ne kerüljünk összeütközésbe az emberi közérzülettel, az uralkodó áramlatokkal, hogy az ne izoláljon.

A nacionalizmus nem multa divatját, ez még beláthatatlan időig a haladás főtényezője lesz; de szükséges, hogy a hazafias érzés ne járjon az idegen gyűlöletével, lenézésével, hogy az emberi szolidaritás tényével mindjobban megbarátkozzék.

Igaz az is, hogy végelemzésben csak saját erőnkre számíthatunk, de erőnket fokozni és hatványozni fogja mindenkor, ha a világ megért és rokonszenvet érez irántunk. A sikerek nem erőink abszolút mértékétől és nagyságától függnék, hanem attól, hogy miként viszonylik erőnk azon erőkhöz, melyek ellenünk törnek, miként bírunk a környező nehézségekkel, ellenakaratokkal megbirkózni. Ez pedig nagyrészt attól függ, hogy mennyi ellenfél és mennyi barátot tudunk magunknak szerezni. A legnagyobb erő is kimerül, ha sokáig az áradat ellen kell usznia, ha segítséget sehonnan sem kap, ha a kort uraló eszmékkel és erőkkel állandóan szembe helyezkedik és izolált marad.

Az a nemzet, mely azt hiszi, hogy elég erős ahhoz, hogy közömbös legyen az emberiség ítélete és vele szemben való magatartása iránt, mely nem akarja a harmóniát maga és kora között fentartani, — az ilyen nemzet előbb-utóbb meglakol ezen önhittsége és ezen daca miatt. Sohasem láthattuk világosabban, mint épen a most lezajlott nagy történelmi korszakban, hogy a közvélemény és a szellemi áramlatok rémitő erővel rendelkeznek és a nemzetek sorsára nagy befolyást gyakorolhatnak. Tanulmányozzuk a közelmúltat és kerüljük el a hibákat, amelyekért bűnhődnünk kellett. A világháború egyik nagy tanulsága az uralkodó szellemi áramlatok pozitív politikai hatalma.

Németország saját testén tapasztalta ezt a

hatalmat. A Bismarck utáni korban e nagy államférfiu igazi reálpolitikáját széles körök tévesen váltották aprópénzre. Általában Bismarck politikájának félreismerése és helytelen magyarázata sok kárt okozott később a Német birodalomnak. Valódi kultuszát üzték annak a gondolatnak, hogy a politika megállapításánál csak az izomerő, a bajonetek száma, az ágyu hordképessége jöhet tekintetbe és minden más erkölcsi tényező számbavétele egyszerűen üres ideológia.

A Bismarck-epigonokat azonban ezen tanok éppen azzal hozták egyenes ellentétbe, amit Bismarck produkált. Ennek a nagy államférfiunak, mint porosz miniszterelnöknek, sikerült vérrel és vassal agresszív gondolatait keresztülvinni s emellett a végső percben a béke megzavarásáért az ódiomot ellenségeire háritani, sikerült a porosz ügyet a demokrácia ügyévé felszentelni. Ő, a hajthatatlan junker, kész volt az általános választójogot külpolitikai hatásáért elvállalni. És utódjai a Bismarck ezen korához hasonlítva teljesen békés, konzervatív, szerény politikájuknak cinikus beállításával azt a látszatot keltették, minthogyha mindig ők volnának a békezavarók, ők volnának az egyedüli imperialisták a világon.

Ezt a hibát annál inkább meg kellett a németeknek keserülnie, hogy ellenségei sokkal jobban megértették a világ nézeteinek és hangulatainak politikai fontosságát és az uralkodó modern és demokratikus jelszavakat saját céljaikra tudták használni.

A német elmélet téves voltát magának az elméletnek mértékével mérve kétségtelenné tette az a tapasztalat, hogy az erkölcsi erőkből anyagi erők nőttek ki és a németek által elhanyagolt és lenézett közvélemény járult ahhoz nagymértékben hozzá, hogy az ellenük felvonuló hadosztályok száma végül annyira megszorodjék, hogy vele megküzdeni nem voltak többé képesek.

A németekről elterjedt rossz vélemény és a Belgium kérdésében elkövetett hiba tette könnyüvé a németellenes agitációt Olaszországban, tette könnyüvé Amerika bevonását a háboruba. Mondhatni, hogy a háborút az erkölcsi erők döntötték el és Németország erkölcsi izoláltsága vált e nagy és hatalmas nemzet veszedelmévé.

Mi magunk is ugyanezt tapasztalhattuk. Az okok, melyek a mi izoláltságunkhoz vezettek, mások voltak, mint azok, melyek Németországban működtek, de az eredmény a két országban hasonló volt. Nálunk nem uralkodhattak azok a tévesen reálpolitikainak nevezett felfogások, melyek a Spree mellett túlságosan el voltak terjedve, azonban mi is rossz hírből álltunk a modern társadalom s a modern világ előtt s ez nekünk is rendkívüli módon ártott. Nálunk főleg közönyünk a külpolitikában, járatlanságunk a küldolgokban, a közös diplomácia semleges magatartása a magyar állam igazai iránt, sok általunk alkalmazott és fizetett közös diplomata határozott magyarelles hangulata, bizonyos belpolitikai hibáink,

például választási erőszak és korrupció és ellenségeink tudatos agitációja okozták azt, hogy minket sikerrel lehetett mindenfelé befeketíteni.

A csehek, szerbek és románok a legnagyobb tevékenységet fejtették ki a világempóriumokban, sem munkát, sem pénzt nem kimélték, hogy a maguk téziseit kifejtsék és bizonyítsák, hogy mi milyen zsarnoki elnyomók vagyunk; — mi pedig egykedvűen, tétlenül néztük az aknamunkát. Mi ezalatt pártpolitikát folytattunk, a legjobb esetben objektív belpolitikát, de külpolitikát csaknem soha. Még a háboruban sem fogtuk fel annak rendkívüli fontosságát, hogy legalább a neutrális államoknál és a szövetséges népek körében igazainkat bizonyítsuk, hogy alapos propagandát csináljunk és hogy belső állami berendezkedésünkkel a világot uraló irányokhoz közelítsünk.

Meg-is láttuk e mulasztásaink káros következményeit nemsokára. Mikor legyőztünk, ellenségeink ezeréves egységünket, állami testünket széjjeltéptették, a legkegyetlenebb viviszekciót rendelhették el abban a hitben, hogy népeket szabadítanak fel és Keleteurópát az igazság elvei szerint rendezik be. Egyszerű gyilkosságot követtek el abban a meggyőződésben, hogy igazságszolgáltatást végeznek.

Igaz, hogy a győző nemzetek vezetőit egy olyan imperialisztikus politikai gondolat irányította, melynek a magyar állami hatalom utjába állott. De azért a népek széles rétegei mégis annyira igazságosak,

annyira műveltek, hogy nehezen lehetett volna a legkonokabb nacionalista áramlatoknak is a követett irányt fenntartani és folytatni, ha tudják, hogy mit cselekszenek, ha nincsenek félrevezetve, ha a magyar közelebb tudott volna férközni a civilizált európai világ öntudatához. Hiszen velünk szemben nem volt meg az a gyűlölet, az a félelem, mely egyes vezető népek lelkében a némettel szemben uralkodott. Maguk a legkeményebb, legridegebb szívű ellenséges államférfiak is más irányt vettek volna fel, ha az európai közvélemény ismeri az igazi helyzetet és belátja, hogy a magyar állam nem nyugodott elnyomáson, hanem azt a benne élő összes népek érdekei és szabad akarata tartotta fenn a részletekben elkövetett hibák és néha előforduló elégedetlenség dacára, hogy amit akarnak, annyira igazságtalan, annyira ellenkezik a dolgok természetes logikájával, hogy tarthatatlan. Most kezd a világ új alkotásának belső gyengéjére rájönni, — most, mikor ígéretetek, szerződéses és pozitív tények prejudikálnak elhatározásainak.

Sajnos, ahhoz az elítélő véleményhez, melyet rólunk az európai közvélemény nagy része formált, hozzájárult az is, hogy a döntő percekben nemzetünk fiai maguk is vádlókként szerepeltek nemzetükkel szemben és ellenségeink a magyarok szavaira is hivatkozhattak, mikor azt állították, hogy a magyar állam megérdemelle, hogy széjjeltörjék, mert a magyar reakciós, feudális, zsarnoki faj, mely néhány fehér

holló, néhány európai nivón álló államférfiú kivételével állandóan az idegen fajok erőszakos beolvasztására és megsemmisítésre törekedett.

S helyzetünket még megnehezítette az, hogy azok, akik letörésünk után a hatalomhoz jutottak és belátták, hogy a legfontosabb dolgok egyike a magyar nemzet és a világ hatalmai között a harmóniát helyreállítani, ezt a helyes alap gondolatot tévesen akarták megvalósítani és ahelyett hogy az akkor létező és uralkodó áramlatokkal számoltak volna, politikájukat jóslatokra alapították és geniális, magasröptű taktikát véltek folytatni, mikor azon tényezőkhöz akartak közelíteni, melyeké szerintük a jövő. Tele volt fejük azzal, hogy világforradalom előtt állunk, hogy nem is érdemes az akkor létező kormányokkal szóbaállni, hogy csak az fontos, hogy a magyar számára megnyerjék a szociáldemokrácia szimpátiáját.

Míg azelőtt elmaradtunk a világtól, most egy nagy salto mortale-val meg akartuk előzni annak fejlődését, példát akartunk neki adni és csak a legextrémebb szocialistákkal akartunk szóbaállni. Nem vették észre ezek a rövidlátó forradalmárok, hogy barátjaik, a legszélsőségesebb elemek a győzelmes államokban még mindig csak az ellenzéken vannak, részben tömlöcökben ülnek, hogy a győzelem nagyon kitolhatja az általuk várva-várt forradalom időpontját, sőt teljesen meg is akadályozhatja annak kitörését. Megint elmulasztottuk a csatlakozást a világáram-

latokhoz, megint diszharmóniába kerültünk a világgal s megint szenvednünk kellett e diszharmónia miatt.

Szomszédaink ügyesen kihasználták a helyzetet. A világ hatalmasaitól új előnyöket szereztek a mi rovásunkra.

Ezt az elkövetett hibát még a végletekig fokozta a szovjet, mikor ellentétbe helyezkedett minden létező kormányzati principiummal, mikor odadobta a harcikeztyűt a polgári és kapitalista társadalomnak, mely mindenütt hatalmon volt, s magát végleg izolálta Európában, amit szomszédaink megint ügyesen kihasználtak s a rend és civilizáció, az európai szolidaritás helyreállítása érdekében vonulhattak be Budapestre s vethették seregeik prédájává csaknem az egész magyar földet.

S ha mindezek a szomorú példák bizonyítják, hogy mennyire megbosszulhatja magát, ha egy nemzet elszakad az európai fejlődés irányától és nem tud maga iránt megértést és szimpátiát keltetni a világban, a legujabb idők tanulsága kezdi mutatni a fejlődéssel való harmónia kedvező hatásait. Ha ma azt vesszük észre, hogy az irántunk való vélemények módosulnak, hogy tért kezdünk foglalni a világ szimpátiájában, hogy a béke, melyet ránk akarnak kényszeríteni, mindennap erősebb támadtatásban részesül maguknak az eddig ellenséges társadalmaknak körében, akkor ezt annak a helyes elhatározásnak tudhatjuk be, hogy magunkra nézve

elfogadtuk a népszavazás elvét és ezzel az uralkodó eszmék egyikét magunkévá tettük, lefegyvereztük a demokrácia kritikáját és tényekkel bizonyítottuk, hogy bizunk igazunkban és hogy nem tarthatjuk magunkat bűnösnek. Felébredt az az érzés, hogy nem gyűlölhettek minket annyira a nem magyar ajkú testvéreink, mint ahogy azt ellenségeink hirdetik, ha a népszavazás esélyeit elfogadjuk, sőt követeljük, ellenségeink pedig perhorreszkálják.

Ha végre valahára a hangulat kezd javulni, ezt annak is tulajdoníthatjuk, hogy most végre oly egyén képviseli ügyünket a világ fóruma előtt, aki megérti korát, tudja azt a nyelvet használni, melyre szükség van és mikor egyrészt önérzetünket, önbecsülésünket megóvja és nem alázkodik meg, mint más legyőzött népek képviselői tették, másrészt azt a meggyőződést tudja felkelteni, hogy alkalmazkodunk az új világhelyzethez, hogy a multak fájó emlékeit legyőzve, volt ellenségeinkkel karöltve részt kérünk a békés haladás munkájában.

Mindezen példákból azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy keresnünk kell a világ közhangulatába való bekapcsolódást. És ez nem is lesz nehéz. Nem jár áldozattal, nem jár a saját belső lényegünk megtagadásával. Hisz, ha külön egyéniség is vagyunk, ha más történelmünk, sok tekintetben más felfogásunk van, mint a többi nemzeteknek, ha a fejlődés más stádiumában is vagyunk, mint szomszédjaink, műveltségünk mégis a keresztény nyugat európai

műveltsége alapján áll s ugyanazon impulzusoknak hatása alatt fejlődött, mint Nyugateurópáé.

Csak azon a nyomon kell tovább haladni, melyen a múltban jártunk, mikor résztvettünk a világáramlatokban anélkül, hogy ezért lelki függetlenségünket elvesztettük volna.

A magyar a nyugattal szolidaritásba lépett, mikor a nyugati kereszténységhez, nem pedig a keletihez csatlakozott. E szolidaritás megerősödött, mikor a magyar vált a kereszténység előharcosává. A Hunyadiak győzelmét az egész európai kereszténység saját győzelmének tekintette és megünnepelte. Sokan a kor legkitünőbb lovagai közül hozzánk jöttek, hogy velünk együtt harcoljanak a közös érdekek védelmében. A Zrinyiek, a Szondyak szenvedései a világ tragédiájává váltak, a Nyugat veszélyét képezték s azokat mindenütt úgy is tekintették, mint az európai civilizációra mért csapásokat.

A Nyugat nagy uralkodó eszméit e szolidaritás következtében mind átvettük és pedig úgy, hogy azokat a mi speciális igényeinkhez alkalmaztuk és ránk nézve veszélyel járó élüktől megfosztottuk.

Igy ültettük magyar talajra mindjárt történetünk első korában a feudalizmus elvét, de tulzásaitól meg tudtuk magunkat óvni. Ha nálunk is feltétlen uralomra jut ez az elv, úgy mint Franciaországban, Olaszországban vagy Németországban és egymástól független kis országokra szakad államunk, ma már pusztá történelmi emléket képeznénk. De a szent

korona elmélete, az erős királyság szövetsége a köznemességgel és az alkotmányos szabadság kifejlődése ellensúlyozták a túlzásokat és a partikularizmus szétesését.

A vallási reform és a vallási harcok is átcsaptak a magyar földre, de a magyar hazafiság és józanság talaján ez utóbbiakat tökéletesebben és gyorsabban sikerült korlátoznunk, mint a legtöbb országban, s a türelem, a vallásszabadság, felekezeti béke is előbb erősödött meg nálunk, mint másutt.

A nagy francia forradalom új világot teremtő nagy gondolatait is átvettük, hisz a Széchenyi, Kossuth, Deák nagy reformkora ezeken alapul. De ez irányzat túlzásaitól távortartottuk magunkat és a modernizmust mindig törekedtünk a magyar nemzet létfenntartásának feltételeihez alkalmazni.

Most sincs arról szó, hogy szolgálilag utánózzuk azt, amit más államok belső szükséglete fejlesztett ki; most sincs arra szükség, hogy teljesen ugyanaz a kurzus uralkodjék nálunk, mint a vezető európai nemzeteknél. Csak az a fontos, hogy ne kerüljünk velük ellentétbe, hogy megérthessenek bennünket és amit csinálunk, a jogállam keretei között maradjon s mi a demokrácia széles ösvényein haladjunk; ami meg is felel saját múltunk, saját tradícióink követelményeinek. Ha valóban az alkotmányosság, szabadság és jogegyenlőség eszméjéhez ragaszkodunk, múltunkhoz hűek maradunk és a

világot vezető erökhöz való kapcsolatot megtalálhatjuk:

Különösen vessük lelkünkbe, hogy nem szabad a nemzetiségek egyenjogosítását megsértenünk. Ki kell mutatnunk, hogy a nálunk élő nem magyar fajok kulturáját és jogait tiszteletben tartjuk s a nem magyar individuumok teljes kifejlődését óhajtjuk.

E tekintetben új alapgondolathoz kell szoknunk. Eddig ebben a magyar politika alapgondolata az egységes nemzeti állam volt, mely ugyan nem azt jelentette, hogy a nem magyar fajokat magyarosítani akarjuk, hogy azokat létükben veszélyeztetni kívánjuk, hanem azt, hogy maga az állam alapjellege tisztán magyar nemzeti legyen.

Ma ennél tovább kell mennünk. Ma az autonómiák gondolatával meg kell barátkoznunk és az államnak egységes nemzeti jelleg helyett bizonyos föderatív alakot kell adnunk. Ez természetes következménye a történeteknek és annak a szellemi áramlatnak, mely a világháború folytán világszerte uralomhoz jutott.

Foglalkozzunk intenzívebben mint eddig tettük, a külföld viszonyaival. Tanulmányozzuk Európa belső fejlődését állandóan és kitartóan. Sajtónk fektessen nagyobb súlyt a külföld ismertetésére, mint eddig tette. Eddig a mi sajtónk alig volt kontaktusban a többi fővárosokkal s a legökéletlenebb képet nyújtotta — kevés kivétellel — a világ fejlődéséről. Aki politikai információit a magyar sajtóból merítette,

édes-keveset tudott azon világ fejlődéséről, mely végelemzésben a mi sorsunkra is döntő befolyást gyakorolt.

A nevelésben fektessünk nagy súlyt a nyelvek tanítására. A román fajnak roppant előnyére szolgál, hogy a franciát teljesen birja. Nekünk nagy hasznunkra volt, hogy a német nyelvet nálunk széles körökben ismerték, ámbár e tekintetben is utóbbi időkben visszaesés volt látható. De nekünk azon kell lennünk, hogy a művelt ifjuság a németen kívül más nyugati nyelvet is elsajátíthasson.

Akik politikával kívánnak foglalkozni, fordítsanak nagy gondot az idegen népek történetére, idegen államok fejlődésének ismeretére, a világ közgazdasági és társadalmi állapotainak megértésére. Magyarország történelmét is csak úgy érthetjük meg, ha a világtörténelem keretei közé tudjuk beállítani s a nagy nemzetközi hatásokat és összefüggéseket folyton szem előtt tartjuk.

Magának Budapest városának is oly irányt kell adnunk, mely az idegen ittartózkodását számára vonzóbbá és kellemesebbé teszi.

Egész külpolitikai mentalitásunkkal alkalmazkodnunk kell az új időkhez. Nehéz átmeneti kort élünk, melynél azonban azt hiszem mindinkább az fog kidomborodni, uralkodó vonássá válni, hogy a nemzetközi vonatkozások, nemzetközi befolyások és kapcsolatok megerősödnek. A világháború az emberiség fejlődésének egyik legnevezetesebb forduló-

pontjává fog válni, oly fontos fordulópontjává talán, mint a francia forradalom volt. Azáltal, hogy a világháború a megelőző kor fejlődése legnagyobb gyengéjének összes irtózatoss következményeit a felszínre hozta, ellenállhatatlan impulzust adott az újítás és változtatás gondolatának.

Eddig a nemzetközi viszonyok alapvonala az anarchia volt. Ha történtek is egyes kísérletek arra, hogy a nemzetközi jogrendet államszerződésekkel, specifikus megállapodásokkal a jog védelme alá állítsák, nemcsak a kard és puska védelme alá, hogy a nemzetközi összeütközések elintézhettek legyenek jogtételék békés alkalmazása által, ha ez az irányzat bizonyos nemzetközi szervezetekben és szerződésekben kezdett megtestesülni, ez még mind csak kivétel volt, tetszéletet élt, a lelkek mélyébe behatolni nem volt képes s alig volt több látszatnál. A döntő szó az erőszaké volt s a komolyabb nemzetközi viszályokat, olyanokat, amelyek a nemzetek létérdekeit vagy presztizsét érintették, kizárólag csak a háború döntötte el.

Ez a rendszer a világháború iszonyai között erkölcsileg letörött. Eddig is ellentétben állt a modern kornak annyiszor hirdetett és tényleg erősen fejlődő, fontosságban növekvő humanitárius érzésével és a forgalmi lehetőségekkel arányban sűrűsödő nemzetközi érintkezések szükségével. Ez az ellentét az emberi fejlődés mindennap élénkebben érzett szégyenévé, Achilles-sarkává vált.

A világháború borzalmai után azonban ez az

ellentét még égetőbb. Hisz ember sohasem ölt embert oly nagy számban oly rövid idő alatt, még a vandálok és a tatárjárások korában sem. Még sohasem pusztítottak el annyi az életfentartáshoz nélkülözhetetlen árucikket és az emberiség kultúremlékeihez tartozó és lelki örömet képező műtárgyat, mint most, beleszámítva Róma és Konstantinápoly bukását és kifosztását. A gyűlölet sohasem ragadott magával egyszerre annyi népet, annyi millió lelket, mint azt most tette, beleszámítva a vallási és forradalmi háborúk véres korát. S ez maradjon a fejlődés utolsó szava, ez maradjon az annyit dicsőített modern keresztény és humanitárius civilizáció ideálja? Ilyen végeredményhez vezessen a tudomány, az emberszeret és a demokrácia?

Stisztában lehetünk azzal, hogy amit eddig láttunk azon egy jövő ilyen nagyarányú mérközés még messze tultenne, mert a tudomány újabb pusztító fegyverekről fog gondoskodni. Egy újabb világháború még sokkal iszonyubb megpróbáltatása volna az emberi nemnek, mint ez a mostani volt.

Megengedhető-e, hogy az emberiség összes értékei a tudomány haladásának arányában növekedő, nagyobbodó veszélyeknek legyenek kitéve? Az emberség elvesztené bizalmát önmagában, összes reményeit a jövőben, ha ezt a tényt küzdelem nélkül elfogadná. A nemzetközi anarchiából az igazi jogrend kifejlesztésére irányuló törekvés ezért elementáris erővel fog az előtérbe jutni. A legjobbak mindenütt azon lesznek, hogy a háborút megnehezítsék, hogy

a nemzetközi jog igazán joggá válják, oly joggá, melyet a jog eszközeivel lehet megvédeni, fentartani és módosítani.

De azért bármily szükséges e processzus, megvalósulása nem könnyű feladat. Legfőbb akadálya abban áll, hogy az állam és nemzet képezi a végső és legfőbb fórumot és a legfőbb hatalom letéteményesét; hogy a köztevékenységnek, az egész közéletnek, minden intézményének végcélja az állam és a nemzet erejének és függetlenségének szolgálata. A nemzetközi jog pedig csak akkor fog igazi joggá válni, ha a legfőbb hatalom az államok és nemzetek felett álló nemzetközi szervezet kezébe kerülne, amitől pedig még igen távol állunk. Sőt — s ebben látom korunk legnehezebb dilemmáját — amely mértékben szükségessé tette a világháború a reformot, oly mértékben nehezítette is meg annak sikeres keresztülvitelét, amennyiben a gyűlöletet naggyá növelte, a létező nemzetközi kapcsokat széjjeltépte, a szellemek anarchiáját megnövelte, a reform pedig csak a harmónia, a kölcsönös közeledés és megértés talaján fejlődhetik ki.

Azt az óriási ellentétet s fájdalmas kontrasztot, mely a szükség és a tényleges helyzet, az elméletek és gyakorlat között e téren van, legplasztikusabban világítja meg az entente államainak magaviselete. Mig a harc folyt, ők hirdették a lehangosabban, hogy a nemzetközi reformokért harcolnak, hogy nem szabad addig a kardot a hüvelybe visszatenniök, bármennyire kívánnák is ezt, mig nem bírják azt

biztosítani, hogy a mostani háboru legyen az utolsó háboru. S most, győzelmük után, a békeszerződésben számtalan új viszály, új háboru magvát hintik el anélkül, hogy a béke biztosítására szervezett új organizmusnak igazi életerőt adtak volna.

Nem kéllém, hogy a tömegek őszinték voltak a háboru alatt és most is azok, de a helyzet erősebb volt, mint akarattuk. Amit tulajdonkép tenni szerettek volna, azt nem merték megvalósítani a győzelem vívmányainak kockáztatása nélkül és a döntő percekben a harag, a bosszuvágy és az aggodalom, hogy a jogvédelem nem fog beválni s ha a hatalmi helyzetet nem javítják meg, újabb veszélyek elé nézhetnek, erősebb volt, mint a reform akarata.

Korunk legnagyobb tragédiája abban áll, hogy a nemzetközi reformot nem az hozta napirendre, hogy megvalósításának organikus előfeltételei megvannak, hogy az önkénytelen és természetes következménye a fejlődés mostani stádiumának, hanem az, hogy hiánya immár tűrhetetlen szenvedéseket okozott és az emberiség szégyenévé vált. A mostani generációnak előreláthatólag nagy nehézséget fog az okozni, hogy az elkövetett bűnök orgiái oly munkát tesznek szükségessé, mely számára a talaj kellőképp előkészítve nincs.

De engem most nem ennek a nagy emberi problémának sorsa érdekel, hanem az, hogy mikép helyezkedjünk mi magyarok belé e problémába? Mint kis országnak, természetszerűleg elsőrangú érdekünk a béke uralmának biztosítása.

Az erős népek megbékülhetnek azzal, hogy a nagy nemzetközi kérdések eldöntésénél az erőszak legyen mindig az utolsó szó, de a gyengébb nemzetek egoista érdeke is azt kívánja, hogy jogaik békés eszközökkel is meg legyenek védhetők. Sügyünk oly igazságos, annyira megfélel a jognak és az emberiség érdekeinek, hogy a jog uralma ránk nézve csak előnyös lehet. Ha sikerül ugy megszervezni az emberi társadalmat, hogy ezentul lehető legyen a nyomasztó igazságtalanságokat békésen, a nemzetek ligájának közbenjárása által megszüntetni, akkor biztosra vehetjük, hogy mindazt, amire szükségünk van, elérjük anélkül, hogy ujra fegyverhez kellene nyulnunk.

De ne felejtjük el percig sem, hogy nem vagyunk abban a helyzetben, hogy ezt a nagy kérdést eldöntsük, hogy irányt szabjunk a világtörténelemnek és hogy magunkviséletét nemcsak aszerint kell megállapítanunk, hogy mit kívánunk elérni, mit tartanánk szükségesnek és jónak, hanem elsősorban aszerint, hogy minő a tényleges állapot. Helyes és szükségyszerű, hogy célunk az általános lefegyverzés és a nemzetközi jog oly reformja legyen, mely a mai korban megvalósítható és üdvös eredményeket szülhet. Törekedjünk ezért azt előmozdítani, hogy a nemzetek ligája valóban pártatlan fórum legyen, a nemzetek összességét felölelje, ne váljék a legigazságtalanabb és legjogtíróbb status quo egyszerű garanciájává, hanem olyan orgánummá alakuljon, amely a jogsérelmeket orvosolni is képes.

Addig azonban, míg e célokat el nem értük, míg a hatalom és erő marad a politikai élet főtényezője, nekünk sem szabad a hatalmi politikát elhanyagolnunk. Óriási és megfoghatatlan hiba volt, hogy a világháború katasztrofális vége alkalmával a forradalmi kormány ezt az egyszerű alapigazságot elfelejtette és az imperializmus győzelme percében, mikor a világ tele volt a katonai szellemmel, mikor győzelmes hadseregek voltak tözsomszéd-ságunkban, úgy cselekedtünk, mintha a világ pacifista volna, mintha az igazságszeretet és méltányosság azon szelleme uralkodnék, melyről annyit beszéltek, és fegyvereinket eldobtuk.

Ilyen rövidlátást, ilyen dilettantizmust ne kövessünk többé el. Addig, míg a világ helyzete követeli, törekedjünk oly erőt szervezni, mely védelmünkre elegendő s hatalmi pozíciókat biztosíthatja s evvel a reálpolitikával egyesítsük azon emberi ideálok szolgálatát, melyek a mi speciális érdekeinknek is különösen megfelelnek.

A szociális kérdés kezelésénél sem felejtjük el azt, hogy a világháború a nyomor enyhítését, a tömegek nagyobb érvényesülését és megbecsülését, a szociális szellem uralmát napirendre tűzte s mi elszakadnánk az emberi közösségtől, ha e tekintetben nem haladnánk Európa többi népeivel együtt s nem törekednénk velük együtt új megoldásokat keresni, olyanokat, melyek a kapitalizmus hibáit és túlzásait elkerülik, de nélkülözhetetlen produktív erejét fentartják és kihasználják.

Az akut külpolitikáról, a jelenlegi elhelyezkedésről ma nem kívánok részletesebben beszélni, csak azt hangsúlyozom, hogy a legrosszabb az volna, ha fenyegetődnénk, kardunkat csörtetnők komoly belső munka nélkül, hogy a legjobban akkor fogjuk jövőnket előkészíteni, ha barátokat törekszünk szerezni ott, ahol tettekkel rokonszenvet mutatnak irántunk; ha meggyőzzük a világot, hogy komoly szándékunk békét kötni, hacsak félig-meddig lehetővé teszik ezt nekünk, hogy békés tényezőkké akarunk válni, de azért törhetetlen akarattal ragaszkodunk élet- és fejlődéskéességünk előfeltételeihez és csak olyan béke teremthet Keleteurópában megnyugvást és rendet, amely biztos és széles kaput nyit az esetleg el nem kerülhető igazságtalanságok békés és sürgős orvoslására.

A legjobb külpolitika azonban egyelőre a jó belpolitika, az, amely belsőleg megerősít és lehetővé teszi, hogy végre valahára mindkét kezünkkel komoly gazdasági és kulturális munkához fogjunk, erkölcsileg regenerálódjunk.

De most búcsúzom Önöktől. Búcsúzom avval a kívánsággal, avval a forró hazafias óhajjal, hogy több szerencsével működjenek, mint az a generáció eddig tette, melynek én tagja vagyok.

Ha visszatekintek az utolsó évtizedeken átnyúló politikai pályafutásomra, mély megilletődés és szomorúság fog el. Az elmúlt korszakban sok erős akarat, hazafias törekvés, munka, tehetség, sok és nemes erőfeszítés ment veszendőbe anélkül, hogy a

nemzetet a katasztrófától megmenthette volna. A sok jó elem nem birt az égoizmus, az opportunizmus, az anarchia csiráival megbirkózni.

Mikor a múlt század 80-as éveiben politikai pályámat elkezdtem, a nemzet szellemi nivója sokkal magasabban állt, mint most. Sokkal nagyobb volt legalább is a politikai világ rendelkezésére álló szellemi és erkölcsi tőke, mint jelenleg. A képviselőházban ültek abban az időben, nem számítva Apponyit és néhány más még ma élő kitünőséget, Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső, Széll Kálmán, Tisza István, Horánszky Nándor, Irányi Dániel, Jókai Mór, Ugron Gábor, Károlyi Sándor, Beöthy Ákos, Baross Gábor, Helfy Ignác, Csáky Albin. A főrendiházban atyám, Szécheny Antal, Sennyey Pál, Majláth György, Zichy Nándor, Samassa. Hol vannak ma férfiak, akiket ezekhez hasonlítani lehetne tudás és tekintély dolgában? Az elmúlt rendszer teherlapjára kell írni, hogy nem tudott utódokat nevelni.

Mikor a parlamentbe jutottam, már egy bizonyos hanyatlás volt érezhető a közéletben. A politikai nemzet, mely a 40-es években csodás erőt bizonyított s egy magyar reneszánszt létesített, mely később a hosszú elnyomást diadalmasan tudta átélni és vissza tudta szerezni az alkotmányt, már bizonyos gyengülés jeleit kezdte mutatni. A szabadelvű párt már túlsokáig volt a kormányon és bizonyos belső kimerültségben szenvedett. Nem volt elég erős ahhoz, hogy a szükséges reformokat keresztülvigye, a nemzet idealizmusát a régi magaslaton tartsa és az ösz-

szes szükséges nagy reformokat megalkossa, azonban mégis elég erős volt ahhoz, hogy minden más párt küzdelmét reménytelenné tegye. Ezek a bajok azonban még csak lappangtak, még nem váltak veszélyessé. A parlament még simán működött, a társadalomban nem élesedtek ki végleg azok az ellentétek, melyek később annyira elmérgesedtek, az osztálygyűlölet még nem volt oly mély és nagy, mint most, az életerős fejlődés összes előfeltételei megvoltak, a nagy katasztrófát el lehetett volna kerülni.

S fényesnek látszott a külpolitikai helyzetünk. A világot feltétlenül uraló államcsoport tagja voltunk. Az osztrák-magyar monarchia és a hármasszövetség nagy katonai és pénzügyi hatalmának védelme alatt létünk abszolút biztosnak volt tekinthető. Az entente még nem is alakult meg. A mi nagy államcsoportunk ellensúlyozásául csak a francia-orosz szövetség létezett. Anglia még sokkal közelebb állt hozzánk, mint e két nagyhatalomhoz. Bismarck korát éltük és még az ő presztízse uralkodott Európában.

Mivé lett mindez azóta? Az ellenséges entente parancsol Európának. A monarchia és a szövetség, melyből erőnket merítettük, széjjelmállott, darabokra van törve. Már hosszú hónapok óta idegen haderő táborozik pár kilométerre Budapesttől. Gazdaságilag le vagyunk törve, belsőleg széjjel vagyunk tépve. S a legnagyobb kérdése jövőnknek az, hogy aláírjuk-e azt a békét, mely kétségkívül még a legjobb esetben is rendkívül kemény, lesújtó és kegyetlen és a béke aláírásával tegyük magunkat ki sulyos

bajoknak, vagy tagadjuk meg az aláírást és helyezkedünk szembe a világ békeakaratóival, gazdasági és katonai tuhatalmával, kellő előkészület, felszerelés, belső harmónia és erő nélkül?

Az összeomlásban való felelősség kérdését ma nem akarom tárgyalni. Abban véglegesen itélkezni ugyis már csak a történelem hivatása lesz. Magamra vonatkozólag csak annyit kívánok megjegyezni, hogy ezen egész idő alatt egyszer sem volt a kezemben a hatalom a maga igazában, tehát nem is tudtam megközelítőleg sem megvalósítani, amit akartam. Mióta a vezetők egyike lettem, legtöbbször ellenzékét csináltam. Sőt mikor a kormányra jutottam, akkor is a kormányt alkotó koalíció kisebb pártjához tartoztam, úgy hogy akkor sem bírtam az egész alakulatnak és politikának irányt szabni.

A Ballhausplatz politikájával, mióta atyám onnét elment, a részletek tekintetében igazán egyetérteni sohasem tudtam. A belpolitika terén pedig már régóta éreztem annak szükségét, hogy gyorsabb tempóban haladjunk nemzeti és demokratikus irányban, hogy az alkotmányt megerősítsük, a politikai váltógazdaságot megvalósítsuk, a pártegyuralmat megszüntessük, a közigazgatás terén a jog uralmát jobban biztosítsuk a magyarokkal és nemzetiségekkel szemben egyaránt.

S ma, a katasztrófa beállta után teljesen ugyanazon nézetem vagyok, amelyen előtte voltam. Ma erősebben él bennem a meggyőződés mint valaha, hogy irányom helyes volt és nem azt sajnálom,

amit akartam, az utólagos bölcsesség mellett sem tartom azokat a pozitív politikai célokat hibásaknak melyeket el akartam érni, hanem csak azt sajnálom s csak abban látom saját hibámat és végzetemet, hogy nem bírtam akaratomat kellőleg érvényesíteni, nem bírtam koncepciómnak sem a királyt, sem a parlamenti többséget megnyerni.

De ép ez a körülmény s az a tudat, hogy soha egy másodpercig sem vezetett más gondolat, mint az ország érdeke, bármit fecsegjenek ellenségeim, ez a tudat ad erőt ahhoz, hogy tovább is kitartsak a politika kietlen, visszatetsző ösvényén, kitartsak mindaddig, míg a legkisebb reményem van arra, hogy bármily csekély mértékben is használhatok.

Magamnak csak azt kívánom, hogy megéljem az emelkedést, a határozott és végleges javulás percét, Önöknek pedig azt, hogy megkíméltesse azoktól a kinoktól, melyeket a sors reánk, az öregebb generációra mért, akik láttuk a nemzet nagyobb dicsőségét és hatalmát és akiknek keze alatt omlott össze a hajdan erős haza; kívánom, hogy Önök öregségükben nemzetünk szakadatlan emelkedésére és erősödésére tekinthessenek vissza. A múlt generációban a lét látszólagos biztossága tulságos tért nyitott az egyének önzésének, a mai tragikus napok emléke maradjon a mostani ifjúságban örökké eleven és tartsa fel a polgári erényt: jöveők ez alapját.

